

М.Й. Малік, док.екон.наук, професор

email:larisa_malik@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-9198-4460>

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА АГРОПРОМИСЛОВИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Тінізація господарської діяльності в сучасних умовах перетворилася на складне багатокомпонентне явище, що набуває ознак системності та потребує визначення пріоритетних напрямів його подолання, формування ефективної державної політики в цій сфері та цивілізованого інституційного середовища. Досліджено такі основні проблеми, які постають перед агропромисловим сектором через наявність цього економічного явища, як корупція, податкове навантаження, складність регуляторних вимог та неформальна зайнятість. Розглянуто основні причини виникнення тіньових схем у сільському господарстві України, зокрема й економічні, політичні, нормативні та інституційні фактори. Оцінено вплив тіньової економіки на загальну ефективність агропромислового сектору. Підкреслюється, що результативність процесу детінізації економіки є похідною від здатності держави створити сприятливі умови для нарощення суб'єктами господарювання ділової активності в легальній економіці завдяки поліпшенню інвестиційного та бізнес-клімату в країні та створенню такого інституційного середовища, для якого тіньова економіка стала б неефективною. Запропоновано дорожню карту детінізації економіки в агропромисловому секторі України, до якої входять заходи з підвищення прозорості та ефективності регуляторної бази, спрощення податкових процедур, зменшення корупції та підтримки формалізації зайнятості. Запровадження таких заходів дасть змогу не лише зменшити рівень тіньової економіки, але й сприяти підвищенню конкурентоспроможності агропромислового сектору, зростанню доходів сільських жителів та поліпшенню якості їх життя. Крім того, формування ефективної державної політики, що орієнтована на детінізацію економіки, сприятиме довгостроковому сталому розвитку агропромислового сектору та сільських територій.

Ключові слова: *тіньова економіка, економічні виклики, державне регулювання, фінансування агросектора, податкове навантаження, економічне зростання, легалізація бізнесу.*

Постановка проблеми. Реформаторські державотворчі процеси, розпочаті з моменту проголошення незалежності України, тривають і досі. Однак вони уповільнюються через складну загальнополітичну ситуацію в Україні та світі, військові дії в нашій країні та економічну кризу. Проблема тіньової економіки в агропромисловому секторі України є надзвичайно актуальною та багатогранною. Зокрема, через її велику частку, яка, за

оцінками різних дослідників, становить значну частину ВВП країни, державний бюджет недоотримує великий обсяг коштів, що могли б бути спрямовані на розвиток інфраструктури, підтримку аграрного сектора та соціальні програми. Корупційні схеми та неефективна регуляторна політика створюють несприятливі умови для чесного ведення бізнесу та ведуть до поширення тіншових практик. Неформальна зайнятість у сільському господарстві є ще однією серйозною проблемою, що призводить до соціальної незахищеності працівників та втрати ними пенсійних і соціальних гарантій. Отже, зменшення рівня тіншової економіки в агропромисловому секторі є надзвичайно важливим для забезпечення сталого розвитку галузі, підвищення конкурентоспроможності українських аграрних виробників на світовому ринку та поліпшення рівня життя сільських жителів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи виняткову важливість та пріоритетність сільського господарства для національної економіки, проблема тіншової економіки в аграрному секторі України та її подолання завжди займало центральне місце у працях таких науковців та експертів, як Бутнік-Сіверський О. Б. [1], Варналій З. С., Герасименко Л. В. [2], Дехтярь Н. А., Дейнека О. В. [3], Кудласевич О. М. [4], Міненко С. І. [5], Нів'євський О. [6], Супрунова І. В. [7], Ревак І. О. [9] та інші.

Теоретичні основи тіншової економічної діяльності та методичні аспекти детінізації в контексті забезпечення сталого економічного зростання розглядали у своїх працях такі зарубіжні вчені, як Гроссман Г. [10], Гутманн Р. [11], Е. де Сото [12], Танзі В. [13], Медіна Л. [14], Шнайдер Ф. [14] та інші. Зокрема, було проведено значну кількість економічних досліджень, які вивчають тіншову економіку, особливо з акцентом на її передбачуваний розмір і причини. У підходах до оцінки використано методи, засновані на опитуваннях, методи спостережуваних змінних і методи, засновані на моделях. Одним з останніх прикладів є стаття Медіни Л. і Шнайдера Ф. [14], у якій використовують підхід «Множинні індикатори та множинні причини» (MIMIC), щоб установити передбачуваний середній розмір тіншової економіки в 158 країнах за період з 1991 до 2015 року. Однією з найбільш досліджуваних тем в економіці є причини виникнення тіншової економіки як в Україні, так і у всьому світі.

Наше розуміння потенційних факторів, що сприяють розвитку тіншової економіки, істотно поглибилося за минулі два десятиліття, але питання щодо її довгострокової моделі поведінки, детінізації економіки все ще залишаються дискусійними.

Формулювання цілей статті. Мета полягає у дослідженні впливу тіншової економіки на агропромисловий сектор України шляхом визначення

негативних наслідків для економічного зростання, продуктивності та інвестицій в цей сектор. Однією з ключових цілей є розробка рекомендацій та пропозицій щодо зменшення тіньової економіки в агропромисловому секторі України, а також аналіз досвіду інших країн у боротьбі з тіньовою економікою в агросекторі та оцінки можливості його застосування в українських умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роль агропродовольчого сектора в економіці України важко переоцінити. Його частка у ВВП (разом із лісовим господарством і рибальством) становить близько 10%. З урахуванням ресурсної та переробної галузей сільського господарства (постачання матеріально-технічних ресурсів, переробка, торгівля) внесок сектора в економіку зростає до 20%. У сільському господарстві зайнято 22% працюючого населення, а третина жителів країни проживає в сільській місцевості [6]. Агропродовольчий сектор є критично важливим для торговельного балансу України та залучення іноземної валюти (рис.1).

Джерело: [15].

Рис. 1. Роль та рівень агросектора України

Тіньова економіка в агропромисловому секторі є серйозною проблемою, що впливає на економічний розвиток, безпеку харчових продуктів і соціально-економічну стабільність. Вона охоплює різноманітні незаконні або напівзаконні практики, які спрямовані на уникнення податкових та інших фінансових зобов'язань (рис. 2).

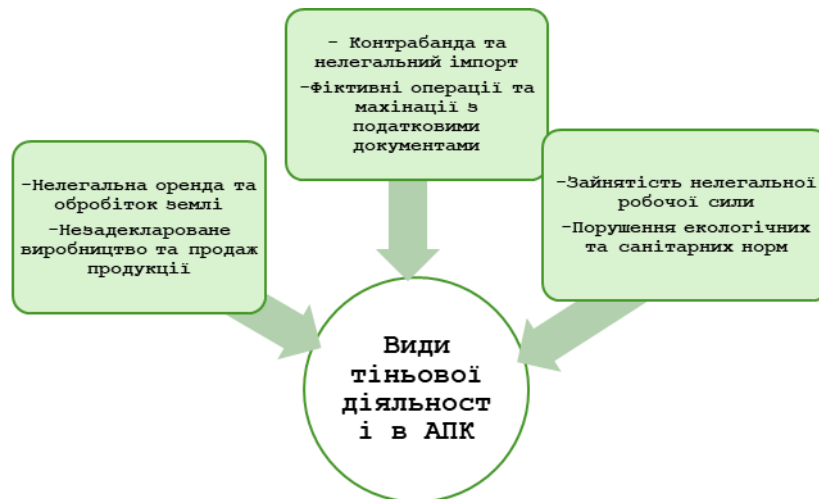

Рис. 2. Види тіньової діяльності в агропромисловому комплексі

За таких умов наслідками тіньової економіки є фінансові втрати держави, нерівна конкуренція, зниження якості продукції, соціальні проблеми.

Причини виникнення тіньової економіки можна класифікувати за трьома основними групами факторів: економічні, політичні, нормативні та інституційні. До ключових факторів належать доступ до фінансових ресурсів, політична стабільність, якість надання державних послуг, податкове навантаження, регулювання ринку праці та інституційна якість.

Неефективність державного регулювання економіки є основною причиною, що викликає взаємну недовіру між бізнесом та владою. Державна політика спрямована на створення сприятливих умов для функціонування обраних суб'єктів господарювання, тоді як інші мають надмірно важкі умови для ведення бізнесу. Важливою проблемою є недосконалість інституційного та законодавчого забезпечення, недотримання законності та лобізм. Постійні зміни законодавства у сфері регулювання підприємницької діяльності також сприяють пошуку нових видів тіньової діяльності, що унеможлиблює довгострокове планування та визначення перспективних цілей. Підприємці, які не впевнені у завтрашньому дні, намагаються вирішити проблеми через тіньову економіку.

Додатковою причиною є податковий тягар. Постійні зміни у податкових ставках і умовах їх сплати викликають значне незадоволення серед бізнесу. Неврегульованість відносин на ринку праці, високий рівень безробіття та брак економічних стимулів до офіційного працевлаштування також сприяють розвитку тіньової економіки. Проблеми у сфері грошово-кредитного регулювання створюють передумови для неефективного рефінансування комерційних банків, необґрунтованих коливань валютного курсу та невідповідності обсягу грошової пропозиції потребам економіки.

Недосконалість формування бюджету та контролю за бюджетними видатками також є серйозним фактором, оскільки за численні порушення лише окремі особи несуть відповідальність. Крім того, проблеми у функціонуванні судової та правоохоронної систем, низький рівень довіри до них, незадовільний стан боротьби зі злочинністю, зокрема й організованою, поширеність корупції та брак політичної волі для виявлення корупційних фактів на всіх рівнях також сприяють поширенню тіньової економіки в Україні.

Аналізуючи причини виникнення тіньових схем у сільському господарстві, ми встановили низку факторів, які спонукають аграріїв та підприємства діяти поза межами офіційного правового поля (рис. 3).

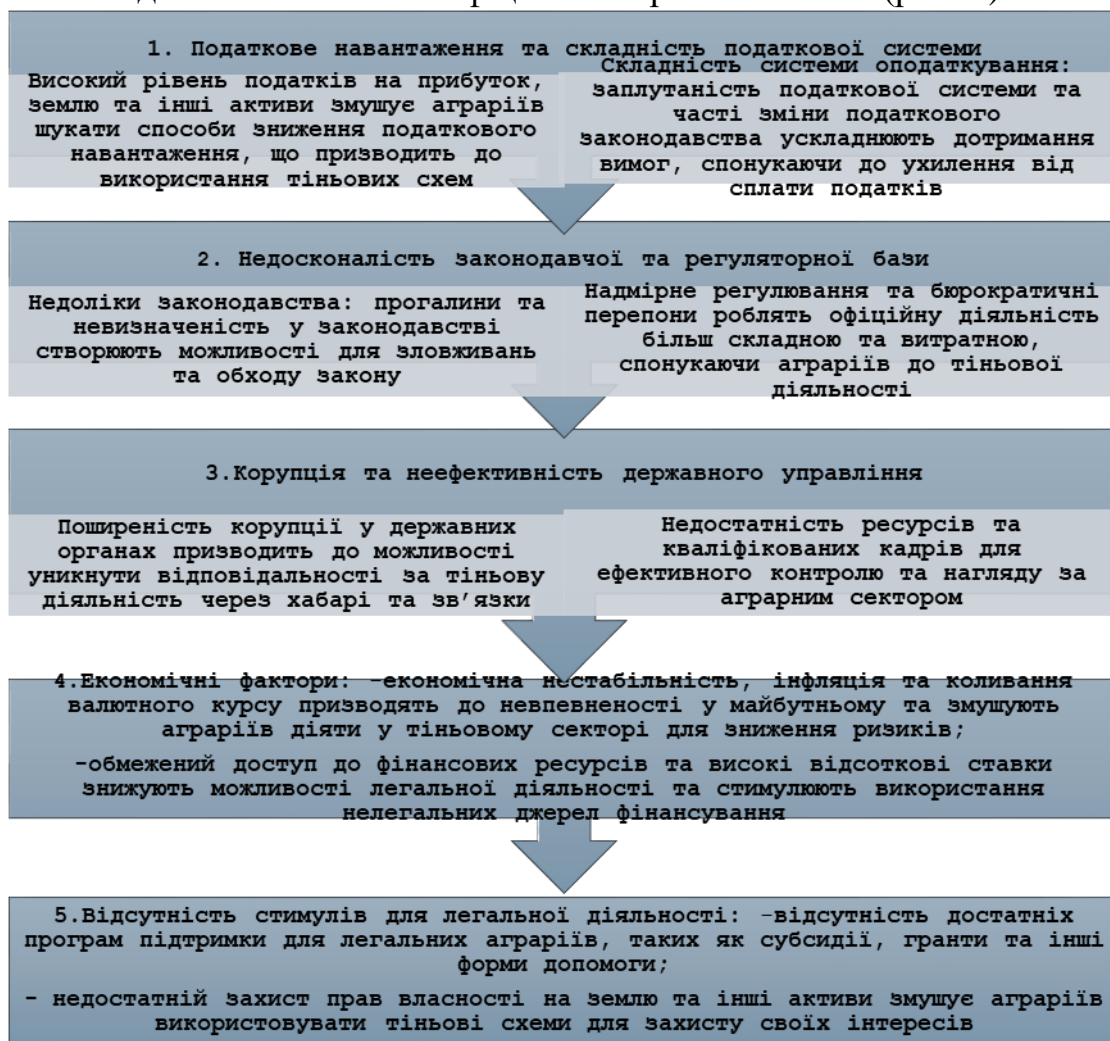

Рис. 3. Основні причини виникнення тіньових схем в агропромисловому секторі

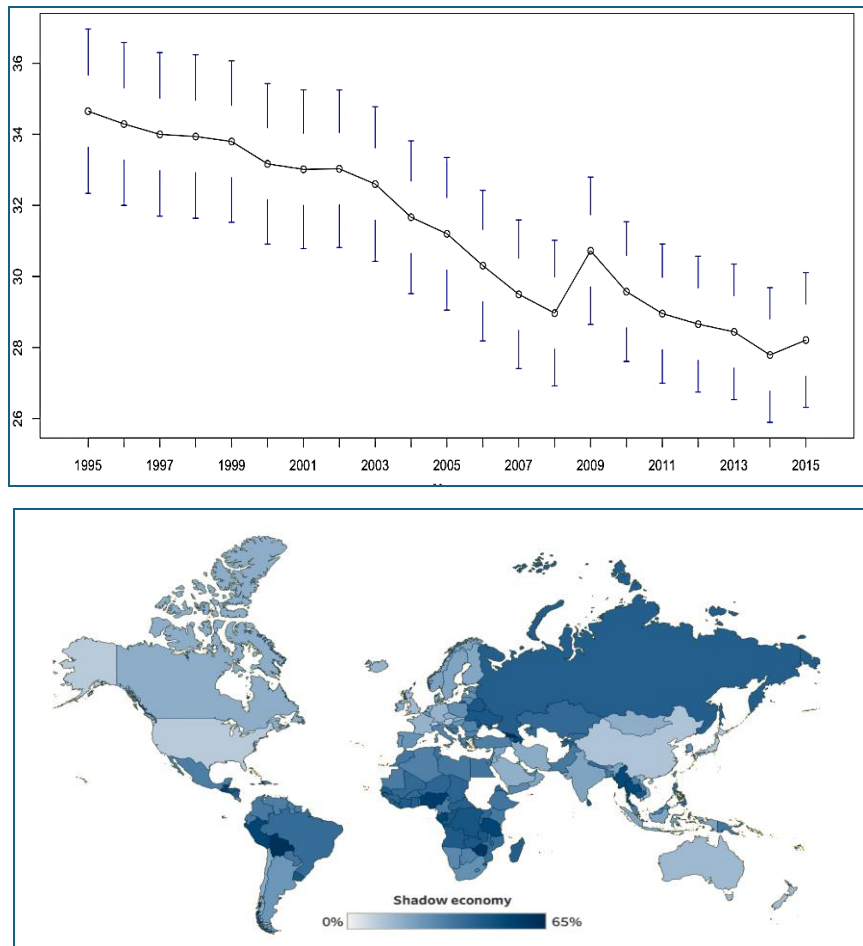
Продуктивність і витрати на суспільні блага є важливими індикаторами для аналізу розвитку сільського господарства та сільських територій, оскільки вони безпосередньо впливають на рівень життя та економічний розвиток. Продуктивність виступає основним чинником

зростання аграрного сектору, а також показником його ефективності та конкурентоспроможності. Витрати на суспільні блага мають вирішальне значення для функціонування аграрного сектору та сільських громад, оскільки вони сприяють підвищенню ефективності, підвищують доходи сільського населення та якість життя.

Для оцінки розміру тіньової економіки в агросекторі зазвичай використовують такі методи: проведення опитувань серед сільськогосподарських виробників для з'ясування обсягів незадекларованої діяльності; методи спостережуваних змінних: використання даних про споживання електроенергії, продаж добрив, насіння та інших ресурсів, які корелюють з обсягами виробництва; моделі множинних індикаторів і множинних причин (МІМІС), з-поміж яких такі індикатори, як рівень безробіття, податкове навантаження, регуляторні норми, щоб оцінити масштаб тіньової економіки.

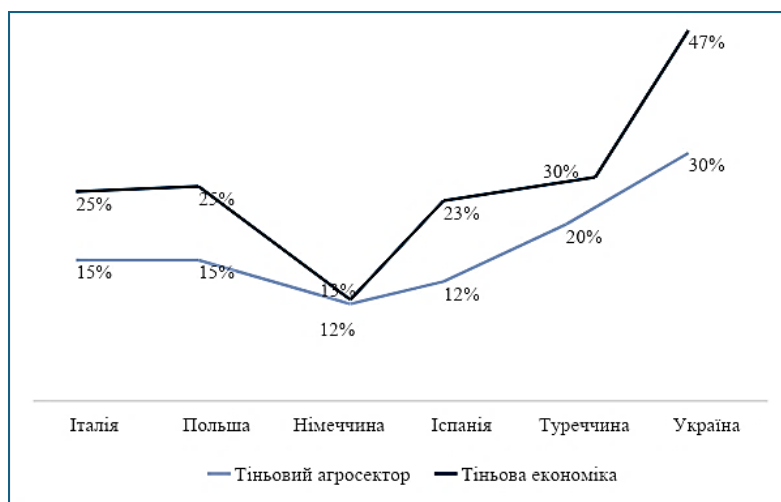
Країни світу значно відрізняються за розміром тіньової економіки (рис. 4). За небагатьма оцінками дослідників, зокрема Ф. Шнайдера та Д. Енсте [16], розмір тіньової економіки в агропромисловому секторі в різних країнах варіюється, і агросектор є однією з важливих сфер, де виникла ця проблема. В інших дослідженнях [17] використано сучасні методи оцінки та наведено приклади з різних країн, що дає змогу порівняти масштаби тіньової економіки в аграрному секторі і зробити висновки.

Також у дослідженні [18] наведено приблизний показник розміру тіньової економіки на рівні держави, який має значну кореляцію – майже 0.95, та дані про тіньовий аграрний сектор (рис. 5). В Україні рівень тіньової економіки залишається високим, досягаючи у середньому 45 % за період 1995–2015 років. Ця оцінка відповідає даним національних досліджень. Наприклад, згідно з результатами опитування керівників підприємств, що провів у 2019 році Київський міжнародний інститут соціології, масштаби тіньової економіки в регіонах України становили 46.8 і 47.2% від ВВП у 2017 та 2018 роках відповідно, причому різниця її частки між макрорегіонами становила 7 в. п. у 2017 році та 3 в. п. у 2018 році в агросекторі, % [15]. За розрахунками Мінекономіки, рівень тіньової економіки в Україні у січні – вересні 2021 року становив 31% від обсягу офіційного ВВП, що на 1 в. п. менше за показник відповідного періоду 2020 року. Рівень тіньової економіки у сільському господарстві скоротився з 30 до 27% [19].

Джерело: [14,18].

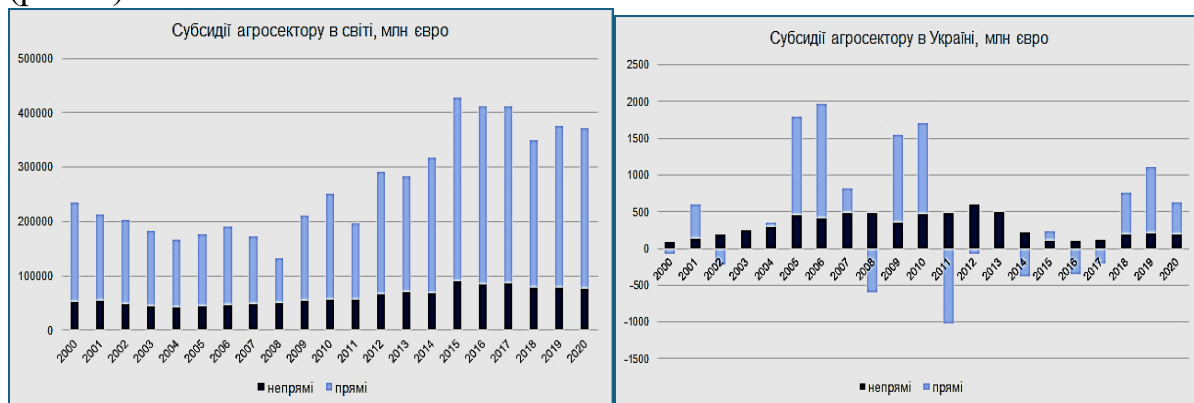
Рис. 4. Середній обсяг тіньового сектору в 133 країнах за 1995–2015 роки, % ВВП

Джерело: [18].

Рис. 5. Розмір тіньової економіки та агросектору (частка ВВП чи доданої вартості в агросекторі, %)

Подальший сталий розвиток агропромислового сектору нашої держави визначають обсяги прямих та непрямих субсидій агросектору (рис. 6).

Джерело: [18, 20].

Рис. 6. Обсяг прямих та непрямих субсидій агросектору у 26 країнах світу та в Україні, млн євро

Завдяки таким субсидіям зменшуються витрати виробників та відповідно збільшуються обсяги виробництва. Це особливо важливо для аграрного сектору через високі витрати на добрива, паливо, насіння та техніку. Крім того, субсидії сприяють стабільності виробництва сільськогосподарських продуктів, що дає змогу забезпечити країну потрібною кількістю продуктів харчування та зменшити залежність від імпорту. Інвестиції в аграрний сектор через субсидії сприяють розвитку інфраструктури в сільських районах, створенню нових робочих місць та підвищенню загального рівня добробуту місцевого населення, зменшуючи ризики фермерів, пов'язані з інвестиціями в нові технології та екологічно чисті й стійкі методи ведення сільського господарства. Досвід різних держав показує, що комплексний підхід, зокрема й законодавчі, адміністративні та технологічні заходи, може істотно зменшити обсяг тіньової діяльності. Так, в Італії впроваджено систему електронних платформ для відстеження всіх операцій в аграрному секторі. Всі угоди щодо купівлі-продажу продукції реєструються в системі, що унеможливує приховування доходів і знижує рівень корупції. Іспанія вдосконалила систему надання субсидій, забезпечуючи суворий контроль за використанням державних коштів. Фермери отримують субсидії лише за умов повної прозорості своєї діяльності та звітності про витрати. Польща активно підтримує малі фермерські господарства через програми легалізації та фінансової підтримки.

Фермерам пропонуються пільгові умови кредитування, субсидії та податкові знижки за умови легальної діяльності. Німеччина активно використовує цифрові технології для управління агропромисловим

сектором. Використання дронів, супутникового моніторингу та IoT (Internet of Things) дає змогу чітко контролювати виробництво та запобігати тіньовим схемам.

Джерело: авторська розробка

Рис.7. Дорожня карта детінізації економіки в агропромисловому секторі України

Бразилія розвиває аграрні кооперативи, які об'єднують дрібних фермерів та допомагають їм працювати легально, забезпечують маркетинг,

збут продукції та захист прав своїх членів. Наведені ефективні практики зменшення рівня тіньової економіки можуть бути запроваджені і в Україні [21–24].

Реалізація політики детінізації економіки в аграрному секторі потребує специфічних інструментів та підходів з урахуванням особливостей цього сектору.

На рис. 7 наведено основні інструменти та заходи, які можуть бути ефективними для досягнення цієї мети. Аналізуючи дослідження вчених, можемо констатувати, що вони прямо або опосередковано вказують або погоджуються з тим, що тіньова економіка, імовірно, зменшуватиметься завдяки економічному зростанню, модернізації фінансових та державних послуг, поліпшенню інституційної якості та ефективності регулювання. Тому реалізація політики детінізації економіки в аграрному секторі потребує комплексного підходу, який передбачає податкові, адміністративні, правові, економічні, соціальні, технологічні та інформаційні заходи. Важливо забезпечити ефективну координацію між державними органами, аграрними підприємствами та громадськими організаціями для досягнення позитивних результатів у боротьбі з тіньовою економікою.

Висновки. Тіньова економіка є значним викликом для агропромислового сектору, оскільки її вплив поширюється на різні аспекти діяльності підприємств. Так, підприємства, які діють в тіні, можуть істотно знижувати свої витрати, оскільки не сплачують податків, зборів, соціальних внесків та не дотримуються регуляторних вимог. Це дає їм змогу пропонувати продукцію за нижчими цінами, що створює цінову перевагу над легальними підприємствами.

Через тіньову економіку знижується інвестиційна привабливість агропромислового сектору, оскільки інвестори віддають перевагу стабільним та прозорим ринкам.

Нерегульоване бізнес-середовище перешкоджає пошукам потенційних інвесторів через високі ризики та нестабільність. Легальні підприємства можуть отримувати державні субсидії, пільгові кредити та інші форми підтримки. Проте поширеність тіньових схем знижує загальний обсяг доступних ресурсів через зменшення надходжень до державного бюджету. Тіньова економіка сприяє поширенню таких недобросовісних практик, як корупція та маніпулювання регуляторними нормами. Це створює несправедливі переваги для підприємств, що працюють в тіні, та знижує мотивацію до ведення чесного бізнесу.

Підприємства, що працюють в тіні, часто ігнорують стандарти якості та безпеки продукції, оскільки не підлягають офіційним перевіркам та

контролю. Це призводить до зниження загального рівня якості продукції на ринку, що шкодить репутації всього сектора.

Застосування досвіду інших країн у боротьбі з тіньовою економікою в агропромисловому секторі з урахуванням національних особливостей та специфіки українського аграрного сектору може істотно підвищити ефективність відповідних заходів в Україні. Комплексний підхід, зокрема цифровізація, посилення контролю, підтримка малих фермерів і розвиток кооперативів, може сприяти зменшенню тіньової економіки та підвищенню конкурентоспроможності українських агропромислових підприємств.

Список використаних джерел

1. Бутнік-Сіверський О. Б., Петренко О. П. Тінізація економіки та інтелектуальної економіки як загроза національній безпеці країни та їх детінізація: монографія/за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Бутнік-Сіверського О. Б. Київ, 2020. 108 с.
2. Тіньова економіка в Україні: стан, тенденції, шляхи подолання: аналіт. огляд [упоряд.: С. С. Чернявський, В. А. Некрасов, А. В. Титко та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 152 с.
3. Дехтярь Н. А., Дейнека О. В., Пігуль Н. Г. Міжнародні індекси в системі детінізації економіки. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(29), 2019. С. 348–354. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v2i29.171726>
4. Кудласевич О., Новик Т. Тіньова економіка: теоретичні аспекти. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*, 2024. С. 43–50. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-26.04.2024.005>
5. Міненко С. І. Тіньова економіка в агропромисловому секторі України: виклики та напрями подолання: вчені зап.: зб. наук. пр./М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана; [редкол.: О. Яценко (голов. ред.) та ін.]. Київ: КНЕУ, 2024. Вип. 34. С. 81–91.
6. Нів'євський О., Яворський П., Донченко О. Малі фермери та домогосподарства в сільському господарстві та сільській економіці: оцінка їх ролі та заходи з підтримки їх сталого розвитку. 2021. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/07/Smallholders-KSE.pdf>
7. Супрунова І. В. Державна політика у сфері детінізації національної економіки як структурної складової державної безпеки: монографія. Житомир: ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2021. 340 с.
8. Пискун Л. М. Теоретико-методологічні основи дослідження тіньової економіки та корупції. *Науково-практичний журнал. Економіка та держава*. № 4. 2021. С. 143–149. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.4.143

9. Ревак І. О. Легалізація економіки в забезпеченні економічної безпеки суб'єктів господарювання та держави: колект. монографія/за ред. д-ра екон. наук, проф. І. О. Ревак. Львів: СПОЛОМ, 2021. 240 с.
10. Grossman G. A. Torsorial View of the Soviet Second economy. Berkeley – Duke Occasional Papers on the Second Economy in the Second Economy in the USSR. Paper № 4, 1985. p.5
11. Gutmann P. M. The Subterranean Economy. *Financial Analysts Journal*. 1977. – № 33.
12. Hernando de Soto. The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else, 2000 <https://philpapers.org/rec/DESTMO-25>
13. Tanzi V. The Underground Economy in the United States and Abroad Lexington Books, 1982.: 340
14. Medina L., Schneider F. (2018) Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? IMF Working Paper No. 18/17. URL: <https://www.imf.org/en/publications/wp/issues/2018/01/25/shadow-economies-aroundthe-world-what-did-we-learn-over-the-last-20-years-45583>
15. Вектори економічного розвитку 2030. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/602/cf6/813/602cf6813afb6861234607.pdf>
16. Schneider F. and Enste D. Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences. *Journal of Economic Literature*, 2000, 38 (1). 77–114.
17. Dong Frank Wu and Mr. Friedrich Schneider. Nonlinearity Between the Shadow Economy and Level of Development. 2019, 29 <https://doi.org/10.5089/9781484399613.001>
18. Кубах П. Вплив тіньового ринку на розвиток сільського господарства та сільських територій, 2021. URL: <https://voxukraine.org/vplyv-tinovogo-rynku-na-rozvytok-silskogo-gospodarstva-ta-silskyh-terytorij>
19. AgroPolit. 2022. Рівень «тіньової» економіки в агросекторі скоротився до 27%. URL: <https://agropolit.com/news/23226-riven-tinovoyi-ekonomiki-v-agrosektori-skorotivsya-do-27>
20. ОЕСР. Agricultural support <https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm>
21. European Commission (2013). Undeclared Work in the European Union <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7684&furtherPubs=yes>

22. OECD (2012). Reducing Opportunities for Tax Non-Compliance in the Underground Economy. <https://www.oecd.org/tax/crime/shining-light-on-the-shadow-economy-opportunities-and-threats.pdf>

23. ILO (2018). Women and Men in the Informal Economy: A Statistical Picture. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_626831.pdf

24. World Bank (2019). Doing Business 2019: Training for Reform. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/975621541012231575/pdf/Doing-Business-2019-Training-for-Reform.pdf>

References.

1. Butnik-Siverskyi, O. B., Petrenko, O. P. (2020). *Tinizatsiia ekonomiky ta intelektualnoi ekonomiky yak zahroza natsionalnii bezpetsi krainy ta yikh detinizatsiia* [Shadow Economy and Intellectual Economy as a Threat to National Security and Their Legalization]. Kyiv. (in Ukrainian)

2. Cherniavskyi, S. S., Nekrasov, V. A., Tytko, A. V. ta in. (2017). *Tinova ekonomika v Ukraini: stan, tendentsii, shliakhy podolannia: analit. ohliad* [The Shadow Economy in Ukraine: State, Trends, and Solutions]. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav, 152. (in Ukrainian)

3. Dekhtiar, N.A., Deineka, O. V, Pihul, N. H. (2019). Mizhnarodni indeksy v systemi detinizatsii ekonomiky [International Indices in the System of Economic De-shadowing.]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(29), 348–354. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptop.v2i29.171726> (in Ukrainian)

4. Kudlasevych, O., Novyk, T. (2024). *Tinova ekonomika: teoretychni aspekty* [The Shadow Economy: Theoretical Aspects]. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*, 43–50. Available at: <https://doi.org/10.36074/logos-26.04.2024.005> (in Ukrainian)

5. Minenko, S. I. (2024). *Tinova ekonomika v ahropromyslovomu sektori Ukrainy: vyklyky ta napriamy podolannia* [The Shadow Economy in the Agro-Industrial Sector of Ukraine: Challenges and Ways to Overcome.]. *Vcheni zapysky: zb. nauk. pr.* Kyiv: KNEU, 2024. Vyp. 34. S. 81–91. (in Ukrainian)

6. Nivievskyi, O., Yavorskyi, P., Donchenko, O. (2021). *Mali fermery ta domohospodarstva v silskomu hospodarstvi ta silskii ekonomitsi: otsinka yikh roli ta zakhody z pidtrymky yikh staloho rozvytku* [Small Farmers and Households in Agriculture and Rural Economy: Assessment of Their Role and Measures to Support Their Sustainable Development]. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/07/Smallholders-KSE.pdf> (in Ukrainian)

7. Suprunova, I.V. (2021). *Derzhavna polityka u sferi detinizatsii natsionalnoi ekonomiky yak strukturnoi skladovoi derzhavnoi bezpeky* [State

Policy in the Field of De-shadowing the National Economy as a Structural Component of State Security]. Zhytomyr: TOV «Vydavnychiy dim “Buk-Druk”». (in Ukrainian)

8. Pyskun, L.M. (2021). Teoretyko-metodolohichni osnovy doslidzhennia tinovoi ekonomiky ta koruptsii [Theoretical and Methodological Foundations for the Study of the Shadow Economy and Corruption]. *Naukovo-praktychnyi zhurnal. Ekonomika ta derzhava*, № 4. 143-149. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.4.143(in Ukrainian)

9. Revak, I.O. (2021). *Lehalizatsiia ekonomiky v zabezpechenni ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodariuvannia ta derzhavy* [Legalization of the Economy in Ensuring the Economic Security of Business Entities and the State]. Lviv: SPOLOM. (in Ukrainian)

10. Grossman, G. A. (1985). Torsorial View of the Soviet Second economy. Berkeley – Duke Occasional Papers on the Second Economy in the Second Economy in the USSR. Paper № 4, p.5

11. Gutmann P. M. (1977). The Subterranean Economy. *Financial Analysts Journal*. № 33. 24–27

12. Soto, H. (2000). The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else. New York: Basic Books. 288 <https://philpapers.org/rec/DESTMO-25>

13. Tanzi, V. (1982). The Underground Economy in the United States and Abroad Lexington Books. 340

14. Medina, L., Schneider, F. (2018). Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? IMF Working Paper No. 18/17. Available at: <https://www.imf.org/en/publications/wp/issues/2018/01/25/shadow-economies-aroundthe-world-what-did-we-learn-over-the-last-20-years-45583>

15. Vektory ekonomichnoho rozvytku 2030 [Vectors of Economic Development 2030]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/602/cf6/813/602cf6813afb6861234607.pdf> (in Ukrainian)

16. Schneider, F. and Enste, D. (2000). Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences. *Journal of Economic Literature*, 38 (1). 77–114.

17. Wu, D. F. and Mr. Friedrich Schneider, F. (2019). Nonlinearity Between the Shadow Economy and Level of Development. *IMF Working Papers*. 29. <https://doi.org/10.5089/9781484399613.001>

18. Kubakh, P. (2021). Vplyv tinovoho rynku na rozvytok silskoho hospodarstva ta silskykh terytorii [The impact of the shadow economy on the development of agriculture and rural areas]. Available at:

<https://voxukraine.org/vplyv-tinovogo-rynku-na-rozvytok-silskogo-gospodarstva-ta-silskyh-terytorij> (in Ukrainian)

19. AgroPolit. (2022). Riven «tinovoi» ekonomiky v ahrosektori skorotyvsia do 27%. Available at: <https://agropolit.com/news/23226-riven-tinovoyi-ekonomiki-v-agrosektori-skorotivsya-do-27> (in Ukrainian)

20. OESR. Agricultural support. Available at: <https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm>

21. European Commission (2013). Undeclared Work in the European Union Available at: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7684&furtherPubs=yes>

22. OECD (2012). Reducing Opportunities for Tax Non-Compliance in the Underground Economy. Available at: <https://www.oecd.org/tax/crime/shining-light-on-the-shadow-economy-opportunities-and-threats.pdf>

23. ILO (2018). Women and Men in the Informal Economy: A Statistical Picture. Available at: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_626831.pdf

24. World Bank (2019). Doing Business 2019: Training for Reform. Available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/975621541012231575/pdf/Doing-Business-2019-Training-for-Reform.pdf>

Malik M.Y *Shadow Economy and Agro-Industrial Sector of Ukraine: Challenges and Opportunities. Subject of Study: The problem of the shadow economy in Ukraine's agro-industrial sector is highly relevant and multifaceted. The shadow economy, which includes manifestations such as informal employment, tax evasion, corruption schemes, and illegal operations, poses significant challenges for the development of the agricultural industry and the country's economy as a whole.*

The Aim of the Study: *The main objective of this study is to identify and analyze the primary problems faced by the agro-industrial sector due to the shadow economy, including corruption, tax burden, complexity of regulatory requirements, and informal employment. Furthermore, the study aims to propose a comprehensive set of measures to reduce the shadow economy's impact and enhance the agro-industrial sector's overall efficiency.*

Research Methods: *This research employs a combination of qualitative and quantitative methods. Qualitative analysis is used to understand the underlying causes of shadow schemes in Ukraine's agriculture, including economic, political, regulatory, and institutional factors.*

Quantitative analysis is utilized to evaluate the shadow economy's impact on the agro-industrial sector's efficiency, drawing on data from various studies and reports.

Results of Work: *The study highlights that a significant portion of Ukraine's GDP is attributed to the shadow economy, leading to substantial revenue losses for the state budget.*

These losses hinder investments in infrastructure, agricultural support, and social programs. Corruption and ineffective regulatory policies create unfavorable conditions for honest business practices, encouraging the proliferation of shadow practices.

Additionally, complex and uncertain regulatory requirements, high tax rates, and frequent legislative changes drive businesses to avoid official registration. Informal employment in agriculture is another serious issue, resulting in social insecurity for workers and a lack of pension and social guarantees.

To address these challenges, the study proposes improving the institutional framework, simplifying the tax system, enhancing regulatory transparency and efficiency, and creating favorable conditions for legitimate agricultural enterprises.

Combating the shadow economy in the agro-industrial sector is crucial for ensuring sustainable development, increasing the competitiveness of Ukrainian agricultural producers in the global market, and improving the living standards of rural residents.

Keywords: *shadow economy, economic challenges, government regulation, agricultural sector financing, tax burden, economic growth, business legalization*

Стаття надійшла до редакції: 22.04.2024р.